

Magyarország a cseh internáltak szemével 1940-ben

Jelige: Citadella

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék.....	1
Bevezető	2
Hogyan kerültek Magyarország területére csehek a második világháborúban?	2
Hogyan álltak a magyarok a csehekhez?	5
Miként vélekedtek a csehek a magyar hatóságokról és a lakosságról?	7
A csehek véleménye a magyarországi ellátásról.....	9
Milyen magyar szavakat ismertek a cseh internáltak?	13
Mi történt az internáltakkal, miután elhagyták Magyarországot?.....	16
Összegzés.....	17
Bibliográfia.....	18
Melléklet.....	20

Bevezető

Jelen dolgozatomban levéltári iratok és visszaemlékezések alapján próbálom rekonstruálni a második világháború alatt hazánkban fogvatartott cseh menekültek ismereteit Magyarországról. A téma azonban jóval bővebb, mint amennyi ebbe a terjedelembé belefért: további kutatást igényel még, ezért esik csak szó három szempontról, valamint egy szűk időkörről, amely 1940 első negyedére tehető. Az időkeret nem tűnhet nagynak, azonban fontos megjegyezni, hogy 1940 áprilisának végén több csoportban deportálták a cseh internáltakat hazánkból Szlovákia irányába, így mindenképpen határként lehet kezelni ezt a dátumot a csehek esetében.

Magyarországon – érthető módon – inkább a lengyel menekülteknek szentelnek nagy teret, amennyiben a második világháborús migráció szóba kerül, miközben számos más menekült, internált (angol, francia) csoportról nem vagy alig esik szó. Hazánk a cseh emigráció számára is fontos útvonal volt, amelyről itthon nem igazán tudnak, de Csehországban sem tárták még fel megfelelően. A téma kutatása hazánkban szolgálhatna új szempontokkal: miként viselkedett a lakosság vagy a hivatalos vezetés a hazánkba érkezett, nem lengyel menekültekkel, vagy épp milyen ellátásban részesültek az internáltak Magyarországon. Az idő múlásával azonban sajnos a visszaemlékezni képes személyek egyre jobban fogynak, így maradnak a levéltári források.

Hogyan kerültek Magyarország területére csehek a második világháborúban?

A Cseh-Morva Protektorátus létrejötte után a csalódott csehek csoportjai emigrálni kényszerültek, hogy később felvegyék a harcot a németek ellen. Az első emigrációs útvonal Lengyelországon át vezetett, ám ez a második világháború kitörése után ellehetetlenült.¹ Később a cseh ellenállás szervezésében kiépült a *Balkánská trasa* (balkáni ösvény), amely Szlovákián és Magyarországon át vezetett. A célállomás Jugoszlávia és Románia voltak, ahol a fővárosokban különböző missziók szervezték meg a továbbjutást a szövetségesek alakulataihoz. Belgrádban a korábbi csehszlovák nagykövet, dr. Jaromír Lípa és munkatársai, Bukarestben Heliodor Pika ezredes segítette az emigránsokat.²

¹ Emmert, František: *Češi u Tobruku*, Nakladatelství Vyšehrad, Prága, 2008, 17. o. (továbbiakban: Emmert 2008)

² Brod, Toman: *Tobrucké krysy, Naše vojsko*, Prága, 2008, 24-25. o. (továbbiakban: Brod 2008)

A Protektorátusból való indulást nehezítette a megszálló németek megfigyelése: az ellenállói csoportoknak (pl. Obrana národa – Nemzeti Ellenállás) sikerült titkos gyűjtőpontokat szervezniük Morvaországban, közel a határhoz. Ilyenek voltak: Strážnice, Veselí nad Moravou, Velká nad Veličkou, Valašské Klobouky, Horní Lideč, Hrozenkov, Střelná, vagy épp a Beszkidekben található Bumbálce körüli kirándulóhelyek. Szlovák oldalon is hoztak létre gyűjtőhelyeket: ilyen volt a Horní Lideč-csel szemközti Střelka vagy Csaca – ahová a Beszkidekből lehetett átjutni. Az Obrana národa munkáját a szlovák államban a Flora nevű szervezet segítette.³

A harcolni kívánókról csak megközelítő számot lehet mondani: körülbelül 3500 fő hagyta el a Protektorátust a megszállás után.⁴ Lengyelországban 1939 szeptemberében mintegy 900 fő volt.⁵ A csehek közül nem sokan választották a lengyelországi szerveződést, sokan inkább Gdyniában hajóra szálltak és Nagy-Britanniába vagy Franciaországba távoztak. A később Szovjetunióba internált, Ludvík Svoboda ezredes által létrehozott egység 622 főből állt.⁶

Hivatalos magyar jelentésekből lehet tudni, hogy hol voltak a leggyakoribb menekítési pontok Szlovákiából: Aranyosmarót – Zsitvaújfalu, Gyügy – Ipolyság, Tamásfalva – Losonc és Hernádkosztolány – Kassa környékén lépte át a határt a cseh menekültek nagy része. Az utolsó útvonal azonban már nem Budapest, hanem Románia felé irányult.⁷ Budapesten a jugoszláv vagy a francia követségen kaphattak támogatást, amennyiben ez megtörtént – bár gyakran a magyar hatóságok tudtával – már egyszerűbb volt Magyarország elhagyása. A nehézségek ellenére elmondható, hogy Belgrádot 1939. augusztus 9. – 1940. június 24. között körülbelül 77 transzport hagyta el, 2058 személlyel. Emellett még volt másik negyven csoport, amely Splitből indult hajóval Marseille irányába.⁸

A cseh menekültek túlnyomó többségében férfiak voltak: nők jóval kisebb számban hagyták el a Protektorátust, ám őket is letartóztatták a hatóságok.⁹ Javarészt képzett érkeztek Magyarországra, akiket különböző szankciók érték otthonukban: a fiatalok közül többen

³ uo., 23. o.

⁴ Melíšek, Ladislav: U Tobruku, Městské kulturní středisko, Veselí nad Moravou, 2008, 1. o. (továbbiakban: Melíšek 2008)

⁵ Brod 2008, 22. o.

⁶ Emmert 2008, 17. o.

⁷ MOL K63-72-7/15-500/940, A lévai rendőrkapitányság jegyzőkönyve, 1940. február 7.

⁸ Brod 2008, 28. o.

⁹ Harvard University Library bMS 161852 (4)-7 – a Dexter házaspár jelentése európai útjukról

egyetemi hallgatók, az idősebbek főleg katonatisztek voltak.¹⁰ Arányaikról azonban eltérőek az adatok: az amerikai unitárius segélyszervezet szerint javarészt civilek lépték át a magyar-szlovák határt, míg egy hivatalos magyar névjegyzék alapján a Citadellára vonatkozóan lehet viszonylag pontos arányt megállapítani: itt 1940 tavaszán 115 személy volt ide bezárva, és 69 személy neve mellett szerepel katonai rang.

A ranggal jelzett személyek között harmincnolcan voltak tisztek: alhadnagytól az ezredesi rangfokozatig voltak fogva tartva a Citadellában cseh katonatisztek.¹¹ Hárman közülük vezérkari tisztek voltak: két százados: Ladislav Zahrádka és Jaroslav Šustr, valamint egy ezredes: Bruno Sklenovský. Utóbbi igen fontos személy volt az emigráns csehszlovák hadsereg számára: a francia diplomáciai misszión keresztül kérte a párizsi csehszlovák katonai attasé, hogy Sklenovský-t engedjék szabadon.¹² Egészségi állapotáról is érdeklődtek: tartottak ugyanis tőle az emigráns szervek, hogy a rossz magyarországi körülmények között esetleg súlyosbodhat az ezredes szembaja, és meg is vakulhat. A magyar hatóságok szerint azonban Sklenovský orvosi ellátása teljesen rendben van: nincs probléma az egészségi állapotával.¹³ A legnagyobb karriert kétség kívül azonban a Magyarországon még vezérkari ezredesi rangban lévő Sklenovský futotta be: 1941-1945 között az emigráns csehszlovák hadsereg vezérkari főnöke lett.¹⁴

A ranggal nem jelzettek között kilenc fogvatartotthoz írták oda, hogy rendelkezik doktori címmel: jogászokról és orvosokról van szó – közülük kivétel Karel Nigrin, aki középiskolai tanár volt.¹⁵ Az itteni létszámról New York Post egyik cikke is közölt adatot: az amerikai újság szerint a Citadellába 120 cseh van bezárva: közülük 100-an hallgatók, a maradék 20 fő pedig tiszt.¹⁶ Az amerikai hírlapok cikkeit azonban fenntartással kell kezelni: a cikkek gyakran túlzóak, ilyen a New York Times cikke is, amikor hetven, Hódmezővásárhelyen fogva tartott cseh tisztről ír, akiket koncentrációs táborba zártak.¹⁷ A számadat azonban nem

¹⁰ uo.

¹¹ MOL K63-72-7/7-1258/1940, Jelentés a Citadelláról, 1940. április 1.

¹² MOL K63-72-7/7-1357/p/1940, Kalina csehszlovák katonai attasé kéréséről, 1940. február 26.

¹³ MOL K63-72-7/7-988/940, Jelentés a Külügyminisztériumnak, 1940. április 10.

¹⁴ <http://www.acr.army.cz/struktura/historie/galerie-ngs/1941-1945-47621/>, utolsó hozzáférés: 2013. január 7., 10:22

¹⁵ Melíšek 2008, 47. o.

¹⁶ Harvard University Library bMS 16185/1 (24)-159 – New York Post, 1940. február 29.

¹⁷ Harvard University Library bMS 16185/1 (24)-141 – New York Times, 1940. március 11.

nélkülözi a valóságálapot: a csongrádi településre internált Josef Svatoň visszaemlékezésében körülbelül hatvan főre teszi az ott fogvatartottak számát.¹⁸

A nagyszámú egyetemista és értelmiségi menekülése nemcsak azért következett be, mert harcolni szerettek volna a megszállók ellen. A német megszállás után Konstantin von Neurath lett a Birodalmi Protektor: a korábbi külügyminiszterrel együttműködött a protektorátusi kormány, amely belső igazgatási funkciókat látott el: a protektor jóváhagyásával rendeleteket adhattak ki.¹⁹ Neurath nem igazán próbálkozott a csehek teljes elnyomásával – később ezzel fizetett majd pozíciójáért. 1939-ben több németellenes megmozdulásra is sor került: ilyen volt a cseh romantikus költő, Karel Hynek Mácha újratemetése 1939. május 7-én, vagy június hetedikén Husz János megégetésének a napja, amikor Prága szerte, nemzeti színű szalagokkal vonultak a lakosok istentiszteletre. Másnap egy Prága-Berlin futballmérkőzésen győzött a cseh csapat 2:0-ra. A mérkőzés alatt a nézőtérről dobálták a német játékosokat.²⁰

A legnagyobb demonstrációra október 28-án került sor, Csehszlovákia korábbi nemzeti ünnepén, amikor egy hallgatói felvonulást toroltak meg az SS egységei. Az intézkedésre a távollévő Neurath helyettese, az államtitkár Karl Hermann Frank adott parancsot. A megmozdulás során lelőtt hallgatók temetése is németellenes megmozdulássá fajult – ez jó okot szállított arra, hogy a cseh értelmiséggel, egyetemistákkal leszámoljanak a Protektorátusban.²¹ A megtorlás során a hallgatók vezetőit kivégezték, mellettük 1000 másik egyetemistát az oranienburgi koncentrációs táborba szállítottak. A legsúlyosabb csapást az értelmiségre a cseh nyelvű egyetemek bezárásával mérték: három évre „ideiglenesen” zárták be kapuikat a felsőoktatási intézmények.²²

Hogyan álltak a magyarok a csehekhez?

Először azonban érdemes megnézni, hogy miként vélekedtek a csehekről a magyarok a korszakban, azonban jelen munkában csak néhány, jellemző álláspontot tudunk bemutatni, amelyek nagyrészt hivatalos személyek szájából hangoztak el. Talán említeni sem kell a

¹⁸ Vosmeková, Jitka: We were besieging Dunkerque- Members of the Czechoslovak Independent Armoured Brigade in fights during the Second World War (szakdolgozat), Masaryk Egyetem, Brűnn, 2012, 40. o. – interneten hozzáférhető: http://is.muni.cz/th/363261/pedf_b/bachelor_thesis_WW2_heroes.pdf - utolsó hozzáférés: 2012. december 9., 23:29

¹⁹ Palotás Emil: Kelet-Európa története a 20. század első felében, Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 481. o.

²⁰ lásd bővebben: Demetz, Peter: Praha ohrožená 1939-1945, Mladá fronta, Prága, 2010, 77-82. o.

²¹ uo., 120. o.

²² MacDonald, Callum: The Killing of Reinhard Heydrich, Da Capo Press, New York, 1998, 81. o. (továbbiakban: MacDonald 1998)

közmondásosan jó magyar-lengyel viszonyt, amelynek köszönhetően az 1939 őszén hazánkba érkezett, mintegy 60000 lengyel – illetve a később Magyarországra érkezők is – a német megszállásig kielégítő körülmények között éltek.²³

A csehekkel, ezzel szemben meglehetősen mostohán bántak. Jellemző Ghyczy Jenő követ, későbbi külügyminiszter kijelentése, amelyet 1939. december 27-én mondott Charmassé francia követségi titkárnak: *„Egyébként sincsen semmi különösebb okunk, hogy épen (sic!) a csehekkel szemben különösen engedékenyek vagy jóindulatúak legyünk.”*²⁴ Ghyczy később sem rejtí véka alá cseh ellenes érzelmeit. 1940-ben Robert Dexterrel, az Amerikai Unitárius Egyesület külügyi bizottságának titkárával találkozott, aki a cseh menekültek helyzetéről kért tájékoztatást. Dexter azon kérdésére, hogy a csehek miért nem lehetnek olyan helyzetben, mint a lengyelek, a következőt válaszolta: *„Bár el lehet tekinteni a magyar nemzetiség húsz éves üldöztetésétől, de nem lehetnek politikai menekültek, mert Prágában toborzóiroda van a légiónak számára és Magyarországon keresztül jutnak ki az országból.”*²⁵ Itt az igazi hangsúly az idézet első részén van, a második tag igazából csak ürügy volt, hiszen a lengyelek szinte gond nélkül hagyhatták el Magyarországot, hogy csatlakozzanak a nyugaton harcoló bajtársaikhoz.²⁶

Hasonlóan arrogáns módon válaszolt gróf Khuen-Héderváry Sándor, párizsi követ Léger vezértitkárnak, amikor a francia diplomata arról tett megjegyzést, hogy a magyar kormánynak jogában áll feltartóztatni menekülteket a határnál, a csehek esetében – azonban ez teljesen ellentétben állna a lengyelek irányában mutatott magatartással. Khuen-Héderváry így reagált: *„Nem politikai menekültekről, hanem illegális határsértőkről van szó, amelyeket minden kormány büntet.”*²⁷

A magasrangú tisztviselők jól mutatták a magyarság hozzáállását a csehekhez. Így nem csoda, hogy amikor Josef Svatoň a magyar határ átlépése után egy szlovákul tudó utcaseprőtől megtudta, hogy mikor ment el a vonat Budapestre, az illető hamarosan hívta a rendőrséget a

²³ Lagzi István: Adatok az egri lengyel katonai tiszti tábor történetéhez (1939-1945), In: Az Egri Múzeum évkönyve XV., Eger, 1977, 293. o. (továbbiakban: Lagzi 1977)

²⁴ MOL K63-72-7/7-8263/1939, Ghyczy jelentése a Charmasséval való találkozásról, 1939. december 27.

²⁵ MOL K63-72-7/7-988/940, Ghyczy napi jelentése, 1940. április 9.

²⁶ Lagzi 1977, 309. o.

²⁷ MOL K63-72-7/15-500/940, Khuen-Héderváry jelentése Párizsból, 1940. március 1.

határátlépők miatt.²⁸ Ladislav Melíšek²⁹ is gyakran hallotta az öröket, amikor rájuk a *sviné* (disznók) szót használták.³⁰

Miként vélekedtek a csehek a magyar hatóságokról és a lakosságról?

A csehek is tisztában voltak azzal, hogy Magyarországon nem fogják őket tárt karokkal várni. Jan Demčík szerint az Oroszországba való internálás *„A magyar börtönnél biztosan nem lehetett rosszabb. De a magyaroknak legalább volt rá okuk, hogy bezárjanak és erőszakoskodjanak velünk, mi voltunk az ellenségeik, és úgy tekintettek ránk, mint megszállókra és elnyomókra.”*³¹ Hazánkban az is nehéz volt számukra, hogy akár egy budapesti követségre eljussanak, nemhogy minden fennakadás nélkül megérkezzenek Jugoszláviába, bár ilyenre is volt példa. Még Szlovákián is viszonylag gyorsan átjutottak, itt több félhivatalos segítséget kaptak, ilyen volt például a pozsonyi Légiós Bank vezetése.³²

A független szlovák állam létrejötte és a német megszállás azonban apatikus állapotba sodorta a cseheket, akikben egyfajta nosztalgia ébredt fel az Osztrák-Magyar Monarchia iránt, a magyarellenesség pedig veszített erejéből.³³ Ezt egyes menekültek is megerősítették.³⁴ Mégis, amikor Magyarországon voltak, a revíziós feliratokat nem tudták nem észrevenni, amiről a csehek számára csak az volt bizonyos, hogy a magyarok továbbra sem mondtak le területi igényeikről.³⁵ A Csehszlovákiától elcsatolt területekre megszálltként hivatkoztak (Leopold Fiala Galántáról),³⁶ vagy úgy hogy azok egy rövid ideig álltak csak magyar fennhatóság alatt a háború idején (Josf Hercz Kassáról).³⁷

²⁸ Vosmeková 2012, 38. o.

²⁹ Melíšek híradós tisztként vett részt a közel-keleti harcokban, ahova Magyarországon keresztül jutott. Visszaemlékezése fontos forrás a Magyarországon internált csehekről. A Magyar Országos Levéltárban fellelhető egy lista, melyen a Citadellába internált csehek nevei olvashatóak: Melíšek, és a visszaemlékezésben említett társainak a neve is ott található a névsorban, így hitelesnek tekinthető a híradós tiszt írása.

³⁰ Melíšek 2008: 32. o.

³¹ Demčík, Jan: *Můj útek do gulagu*, Prága, 1995, 13-14. o., idézi: Mücke, Pavel, „I Siegfried cíti zimu a vši...“ anebž Obrazy spojenců a nepřátel v paměti vojáků druhého čs. zahraničního odboje, Theatrum historiae 5, Pardubice, 2009, 165. o.

³² MOL K63-72-7/15-500/940, A lévai rendőrkapitányság jegyzőkönyve, 1940. február 7.

³³ MOL K63-72-7/25-726/pol.-1939, Wettstein János prágai konzul hangulatjelentése, 1939. február 9.

³⁴ MOL K63-72-7/7-8586/1939, Madách rosznyói rendőrhadnagy jelentése, 1939. november 30.

³⁵ Melíšek 2008, 32. o.

³⁶ Leopold Fiala visszaemlékezése: <http://www.pametnaroda.cz/story/fiala-leopold-1917-271>, utolsó hozzáférés: 2012. december 22., 18:50

³⁷ Emmert 2008, 53. o.

A csehek a lengyel-magyar jó viszonyt is ismerték,³⁸ és arról is gyorsan meggyőződtek, hogy a lengyelek jobb elbánásban részesülnek. A csehek próbálkoztak önmagukat a biztos ellátás érdekében lengyelnek kiadni.³⁹ Ha kapcsolatba kerültek a lengyelekkel a csehek, tőlük biztosan várhattak segítséget, amit nem tagadtak meg tőlük. Vilém Spaček a Kassán elszállásolt lengyelek támogatásával jutott el a jugoszláv határig,⁴⁰ Az sem csoda, hogy a francia konzulátus gyakran lengyel papírokat adott át a Jugoszláviába távozó menekülteknek.⁴¹ A diplomáciai misszió tevékenységéről a cseh internáltak visszaemlékezéseikben mindig hálásan beszéltek: akár a szállásadról, étkezésről⁴² vagy útjuk folytatásához nyújtott segítségről van szó.⁴³ A konzulátuson francia papírokkal csehek és szlovákok is dolgoztak: ők gyakran magyar nyelvismeretük miatt maradtak, és szervezték a szöktetések délre. Ilyen volt Miloslav Kratochvíl-Bitton, akinek családja korábban lett a Csallóközbe telepítve: a magyar közösség miatt azonban megtanult magyarul.

Eleinte otthonából segítette a Protektorátusból menekülőket, majd ő is az emigráció mellett döntött: nyelvismerete miatt nem küldték azonnal tovább, hanem a francia konzulátus embereként kellett segédkeznie. Egyszer még így is letartóztatták, és kitoloncolták Kassánál az országból. Visszaszökött Magyarországra, majd a Dráván átjutva Zágrábba jutott: itt azonban ismét azzal bízták meg, hogy segítse a menekülőket: a jugoszláv határőrök mellett dolgozott, és hallgatta ki az emigránsokat: majd további útjukhoz információval valamint pénzzel látta el őket.⁴⁴

A magyarokról azonban a Citadellába internáltak csak rossz élményekkel gazdagodtak: ugyan megígérték nekik, hogy a francia konzulátusra viszik őket, ám ez csak hiú ígéretés volt feléjük. Nem csoda, hogy a börtönben költött dalukban, egy sorban meg is éneklük, hogy a magyarok bizony egyáltalán nem változnak.⁴⁵ Egy helyen azonban Ladislav Melíšek érdemesnek tartja megemlíteni, hogy az átlagostól rosszabb bánásmódban részesültek a

³⁸ Jiří Pavel visszaemlékezése: <http://www.pametnaroda.cz/story/pavel-jiri-1922-592>, utolsó hozzáférés: 2012. december 22., 13:05

³⁹ Melíšek 2008, 33. o.

⁴⁰ Antonín Spaček visszaemlékezése: <http://www.pametnaroda.cz/story/spacek-antoni-n-1917-565>, utolsó hozzáférés: 2012. december 22., 13:15

⁴¹ Melíšek 2008, 58. o.

⁴² Josef Pochmann visszaemlékezése: <http://www.pametnaroda.cz/story/pochman-josef-1921-439>, utolsó hozzáférés: 2012. december 22., 13:20

⁴³ Karel Maháček visszaemlékezése: <http://www.pametnaroda.cz/story/macha-cek-karel-1916-436>, utolsó hozzáférés: 2012. december 22., 13:33

⁴⁴ Miloslav Kratochvíl-Bitton visszaemlékezése: <http://www.pametnaroda.cz/story/kratochvi-l-bitton-miloslav-1919-235>, utolsó hozzáférés: 2012. december 22., 14:04

⁴⁵ Melíšek 2008., 43. o.

németekkel szimpatizáló öröktől (sváboknak azonosítja be őket).⁴⁶ Hódmezővásárhelyen a fogvatartottakra mintegy 20 főnyi őrség vigyázott, akik viszonylag alaposan szemmel tartották a foglyokat, kivéve egy kis ablakot, amelyet felhasználva szökött meg Josef Svatoň társával, amíg december 6-án este az őrség ünnepelte Horthy Miklós névnapját.⁴⁷

Nem mindenki érkezett azonban úgy a Protektorátusból, hogy tudott volna valamit a magyarok csehek felé mutatott viselkedéséről: Leopold Fiala is keserű csalódásként érte meg, hogy amíg Budapesten egy vendéglőben étkeztek, addig feljelentették őket a rendőröknél.⁴⁸ Jobb elbánást leggyakrabban azoktól remélhettek, akik beszéltek szlovákul Magyarországon: Vilém Dvořák egy ilyen katonának köszönhette közvetve szökését,⁴⁹ Ladislav Melíšek pedig a legtöbb információt a cellája előtt posztoló őrtől kapta a környezetéről, aki korábban csehszlovák katona volt: tartalékosként osztották be a Mária Terézia Kaszárnyába 1939-ben.⁵⁰

Viszonylag kedvező véleményt is lehet említeni: a szlovákiai zsidó családból származó Josef Hercz gond nélkül átjutott Magyarországon egy hajón – ennek az oka az volt, hogy 1940-ben a szlovák kormányzat engedélyezte, hogy az ottani zsidók egy része elhagyhassa az országot. Hercz így megmenekült, azonban családjának más része nem kerülte el a későbbi deportálást, és a megsemmisítő táborba kerülést. Ez azonban csak 1944-ben következett be. Josef Hercz édesanyja és kisebb testvérei ugyanis Kassára menekültek. A visszaemlékező szerint Magyarországon a zsidók sokkal nagyobb biztonságban voltak, mint Szlovákiában, bár voltak zsidóellenes törvények, de senkit sem deportáltak vagy vittek el kényszerszolgálatra. Külön említi továbbá, hogy ez a helyzet csak a nyilas hatalomátvétel után változott meg.⁵¹

A csehek véleménye a magyarországi ellátásról

Itt elsősorban azt kell leszögezni, hogy bár a hazánkba menekülő lengyeleket, később franciákat is internálták, ők azonban más kategóriába tartoztak, mint a Szlovákián át Magyarországra kerülő csehek. Előbbiek ugyanis menekülteknek számítottak, míg utóbbiak határsértőeknek, így ellátásuk is különbözött. Csak egy egyszerű példa: a lengyelek írhattak

⁴⁶ uo., 47. o.

⁴⁷ Vosmeková 2012, 40. o.

⁴⁸ Leopold Fiala visszaemlékezése: <http://www.pametnaroda.cz/story/fiala-leopold-1917-271>, utolsó hozzáférés: 2012. december 22., 18:56

⁴⁹ Vilém Dvořák visszaemlékezése: <http://www.pametnaroda.cz/story/dvora-k-vile-m-1921-385>, utolsó hozzáférés: 2012. december 22., 14:45

⁵⁰ Melíšek 2008, 37. o.

⁵¹ Emmert 2008, 53. o.

leveleket haza, cenzúra nélkül – ez később, a háború előrehaladtával változott⁵² – ezzel szemben az internált cseheknek tiltva volt a levelezés, újságolvasás vagy rádióhallgatás.⁵³

Mind a lengyelek, mind a csehek számára gondot okozott az ellátás biztosítása: előbbiek esetében azonban ez javult, míg utóbbiak sanyarú körülmények között töltötték mindennapjaikat Magyarországon. Karel Klapálek tábornok véleménye a toloncházban tapasztaltakról is igen rossz volt. Leírásában panaszkodott a zajongásra, a rossz minőségű bablevésre és a zsúfoltságra.⁵⁴ A kellemetlen fogadtatás a cseheket gyakran már a határ után várta: akit elkaptak, könnyen zárkába kerülhetett. Ladislav Melíšek is így járt, aki társaival az Érsekújvári fogházba került, ahol meg kellett szoknia a börtönlétet, a zajt, valamint a reggeli „fekete vizet és este a köménymagos levest”.⁵⁵ Később Komáromban pedig az volt a meglepő, hogy számukra élhetőbb körülményeket biztosítottak: tiszta szalmazsákokon aludhattak, kitisztított lábbeliket, cigarettát, a tisztálkodáshoz lavórt és törölközőt kaptak, emellett erős feketekávé, paprikás szalonnát és fehér kenyeret szolgáltak fel a menekültekhez, Melíšek megjegyzi, hogy viszonylag meleg volt a híradós kaszárnyában, ahová vitték őket.⁵⁶

A hivatalos szervek ezután sem bántak túl finoman a menekültekkel: a toloncházban és a Mária Terézia Laktanyában is igen szerény körülmények várták az internáltakat: a rossz minőségű étel mellett a kényelmetlen fekhelyekről, piszkos cellákról emlékezik meg Ladislav Melíšek,⁵⁷ ami egybevág a fent említett Klapálek tábornok véleményével. Leopold Fiala igen egyhangú étkeztetésre emlékezett vissza: reggelire leves, három dekás kenyérszelettel – ebédre, vacsorára ugyanez.⁵⁸

Sokakat a karácsony is a laktanyában ért: hogy kellemesebb legyen legalább a szenteste, arról a kantinosné, Schmidtné tehetett, aki elérte a laktanya parancsnokánál, hogy jó minőségű vacsorát kaphassanak a csehek: ez gulyásból és borból állt. Melíšek külön kiemeli, hogy a

⁵² Biegański, Witold: Lengyel háborús menekültek Magyarországon a II. világháború éveiben, In: Tanulmányok a magyarországi lengyel emigráció történetéből 1939-1945, szerk.: Lagzi István, Lengyel Tájékoztató és Kulturális Központ, Budapest-Szeged, 1979, 48. o.

⁵³ MOL K63-72-7/7-988/940, Zilahy-Sebes jelentése a Citadella internáltjairól, 1940. április 22.

⁵⁴ Brod 2008, 24. o.

⁵⁵ Melíšek 2008, 30. o.

⁵⁶ uo., 31. o.

⁵⁷ uo., 36. o.

⁵⁸ Leopold Fiala visszaemlékezése: <http://www.pametnaroda.cz/story/fiala-leopold-1917-271>, utolsó hozzáférés: 2012. december 22., 18:10

levesben található hús jó minőségű volt.⁵⁹ Segítséget még a Jugoszláv Vöröskeresztől kaptak a toloncházban raboskodók: ez ruhaneműben, kis összegű (30 pengő) pénzben merült ki.⁶⁰

A Citadellában sem várt kifejezetten jó ellátás a csehekre: ezt is Melíšektől tudjuk, aki megemlíti, hogy emiatt egymás közt gyakran zúgolódtak a társai. A helyzet, valamint a mindenáron menni akarásnak következtében szökésekre is sor került: ezek azonban egyáltalán nem javítottak a csehek helyzetén. Az viszont igen, ha valamilyen delegátus látogatta őket: nemcsak a Nemzetközi Vöröskereszt, hanem különböző diplomáciai testületek is érdeklődtek a csehek sorsa felől. Ilyen volt például Hohler angol követségi titkár, aki a Londonból küldött fehéreneműt adott volna át személyesen az internáltaknak, valamint ellenőrizte volna panaszaik jogosságát.⁶¹ Az angol követségi titkár szerint a csehek tetves szalmazsákokon alszanak, orvosi ellátást nem kapnak, akiket pedig szökés után elfogtak, azokat tetteleg bántalmazták, emellett büntetésből a fűtést is elzárták egy időre.⁶²

Melíšek is ír egy ilyen delegáció látogatásáról, igaz, keltezés nélkül: a Nemzetközi Vöröskereszt küldöttségének látogatása után érezhetően javult az internáltak helyzete a Citadellában. Másnap tejet, konzerveket és cigarettát kaptak,⁶³ valamint a közeli Rudas fürdőbe vitték őket csoportokban hetente, alapos tisztálkodásra. A szökések azonban itt sem maradtak abba, így később a fürdőlátogatást beszüntették.⁶⁴ A Citadella ellátásáról Robert C. Dexter is szólt jelentésében: a zsúfoltság mellett ő is ír a rossz étkeztetésről, ami feketekávéban, káposztában és lencselevesben merül ki.⁶⁵ Hohler követségi titkár Vörnle Jánosnak küldött levelének mellékletében ír a tetves szalmazsákokról, a mosási lehetőség hiányáról, valamint az orvosi ellátás minősíthetatlenségéről.⁶⁶

A hatóságok szerint a Citadellában elszállásolt csehek jó ellátást kaptak, mosni kézben tudnak, vizük van elegendő, az orvosi ellátásukról pedig a 8. számú helyőrségi kórház gondoskodik. A szigorítások pedig csak a szökési kísérleteik miatt történtek meg.⁶⁷

⁵⁹ Melíšek, 39. o.

⁶⁰ MOL K63-72-7/15-500/940, Boór Aladár toloncházzal írt jelentése

⁶¹ MOL K63-72-7/7-988/940, Hohler angol követségi titkár kéréséről

⁶² MOL K63-72-7/7-1258/1940, Jelentés a Citadelláról, 1940. április 1.

⁶³ Melíšek 2008, 46. o.

⁶⁴ MOL K63-72-7/7-988/940, Zilahy-Sebes jelentése a Citadella internáltjairól, 1940. április 22.

⁶⁵ Harvard University Library bMS 16185/1 (24)-160 Jelentés a cseh internáltak ellátásáról

⁶⁶ MOL K63-72-7/7-1258/1940, Jelentés a Citadelláról, 1940. április 1.

⁶⁷ MOL K63-72-7/7-988/940, Zilahy-Sebes jelentése a Citadella internáltjairól, 1940. április 22.

Élelmezésük pedig ugyanúgy zajlik, mint az őrségé: ugyanazokat az ételeket kapták, ugyanakkora mennyiségben, heti két étlap alapján. Példaként álljon itt az egyik, amely 1940. március 21-30. között volt érvényben.⁶⁸

	Ebéd	Vacsora
márc. 21. csütörtök	Marhagulyás tésztával	Feketekávé, 10 dkg sajt
márc. 22. péntek	Juhpörkölt tésztával, krumplival (sic!)	Bableves tésztával
márc. 23. szombat	Marhahúsleves gerstlivel, sárgaborsó főzelék	Rumos tea, 5 dkg tepertő
márc. 24. vasárnap	Zöldségleves tarhonyával, sertéssült tört krumplival	Kávé, 10 dkg parizer
márc. 25. hétfő	Lebbencsleves, juh lapocka krumplival, bukta	Feketekávé, 8 dkg szalonna
márc. 26. kedd	Marhaleves tésztával, savanyú káposzta főzelék	Bableves tésztával
márc. 27. szerda	Köményleves tésztával, marhapörkölt burgonyával	Lencseleves tésztával
márc. 28. csütörtök	Székelygulyás	Rumos tea, 8 dkg disznósajt
márc. 29. péntek	Juhpörkölt krumplival	Mákos metélt
márc. 30. szombat	Zöldborsóleves, lecsó debrecenivel	Paprikáskrumpli kolbással

Az internált csehek véleménye mindenesetre az volt, hogy még az is jobb lesz a Citadellánál, ha kiutasítják őket Szlovákiába.⁶⁹ Ez április 27-én meg is történt: Hódmezővásárhelyről is Budapestre szállították a cseh internáltakat, akiket két csoportban szállítottak a szlovák-magyar határhoz. Ladislav Melíšeket és társát, Ruda Martinecet Losoncán toloncolták ki Magyarországról: búcsúzásként kaptak még egy fenékbe rúgást, aztán útnak engedték őket.⁷⁰

A magyar hatóságok 1940 tavaszán igyekeztek megszabadulni a csehektől: a német nyomás elérte célját: erről azok a segélyszervezetek is tudtak, akik próbáltak a foglyok helyzetén javítani. Robert C. Dexter és felesége is próbált nyomást gyakorolni a magyar kormányzervekre, természetesen ellenkező indokkal, mint a Harmadik Birodalom diplomatái. Az unitárius egyház képviselője Ghyczy Jenővel közölte, hogy a cseheket is ugyanolyan körülmények között kell tartani, mint a lengyeleket, amennyiben pedig nem változik a csehek helyzete, akkor az amerikai újságokban nem fognak pozitív hangvételű cikkek megjelenni Magyarországról. Ghyczy Dextert magyarellenes propagandistának írta le jelentésében később,⁷¹ de maga Dexter is elismerte egy későbbi írásában, hogy hiába az erős

⁶⁸ MOL K63-72-7/7-1258/1940, Jelentés a Citadelláról, 1940. április 1.

⁶⁹ Melíšek 2008, 52. o.

⁷⁰ uo., 53. o.

⁷¹ MOL K63-72-7/7-988/940, Ghyczy napi jelentése, 1940. április 9.

hang a magyar hatóságokkal szemben: a németek sokkal közvetlenebb, és veszélyesebb nyomást tudnak gyakorolni, mint az amerikai segélyszervezetek.⁷²

Dexterék mindenesetre nem adták fel, hogy hassanak a magyar kormányzati szervezetre: hazaútjuk során megkérték Donald Lowrie-t, az YMCA (Young Men's Christian Association) egyik párizsi képviselőjét, hogy utazzon hasonló okból, céllal Magyarországra, mint az unitárius egyház segélyszervezetét képviselő család.⁷³ Lowrie teljesítette kérésüket, sőt már Párizsban járt a magyar külképviseleten a cseh internáltak ügyében.⁷⁴ Magyarországról visszatérve, május 31-én írt levelében arról tájékoztatta Robert C. Dextert, hogy szinte az összes cseh internáltat kiengedték, csupán néhányan tartózkodnak már magyar területen.⁷⁵ Ezt Ghyczy Jenő egyik levele is megerősíti, amelyet Pelényi János, washingtoni követnek írt május 26-án.⁷⁶

Milyen magyar szavakat ismertek a cseh internáltak?

Érdemes megnézni ezt a kérdést is: Ladislav Melíšek bő visszaemlékezésében gyakran említ, használ idegen szavakat, amelyekkel a második világháborúban találkozott: nincs ez másképp a magyar szavak, mondatok esetében sem. Elöljáróban azonban fontos leszögezni, hogy a szláv nyelvek és a magyar nyelv kiejtésében sok különbség tapasztalható, amely néha a megértést vagy a kiejtést tette nehezzé. Erre mások is felfigyeltek: *„Keményen nekiálltam tanulni, különösen nagy hangsúlyt fektettem a magyar „a” helyes kiejtésére, amelynek hangzása a lengyel „a” és „o” közé tehető, a magyar „á” – át pedig úgy ejtjük, mint a lengyel „a”-t.”*⁷⁷ Az „a” - „o” hang közti különbség a legalapvetőbbek közé tartozik, amellyel – személyes tapasztalat alapján merem állítani – a valamilyen szláv nyelvet tanuló magyarok is találkozhatnak.

Melíšek a szavakat cseh kiejtés szerint írja le: ennek két oka lehet. Elsőként elmondható, hogy nem ismerte a magyar nyelvet, így csak hallás után tudta leírni a szavakat – cseh helyesírással. A másik ok az lehet, hogy a nehezen olvasható, kiejthető magyar szavak a csehek számára is kimondhatóak legyenek. Ezekre jó példa, amikor két társának szökéséről ír, akik a

⁷² Harvard University Library bMS 161144 (73)–5 Robert C. Dexter jelentése a magyarországi helyzetről

⁷³ Harvard University Library bMS 16185/1 (24)-137 Robert C. Dexter levele dr. Červenkához, 1940. június 4.

⁷⁴ MOL K63-72-7/19-2456/940, Napi jelentés, Párizs, 1940. május 8.

⁷⁵ Harvard University Library Harvard University Library bMS 161144 (73)–11. Donald Lowrie levele Robert C. Dexterhez, 1940. május 31.

⁷⁶ MOL K63 72-7/7-1774/pol/1940, Ghyczy Jenő levele Washingtonba, 1940. május 26.

⁷⁷ Antoniewicz, Zdislaw: Magyarországi emlékek 1939 őszéről, In: Lengyel katonai menekülttábor Magyarcsanád 1939-1940, A Makói Múzeum füzetek 99., Makó, 2003, 34. o.

szabadidős tevékenységként alkalmazott sétálást használták ki. Melíšek itt a gyakran hallott szót *šétálny*-nak írja.⁷⁸ A visszaemlékező hallás után írhatta le a főnévi igenevet, erre enged következtetni a szóvégi ipszilon: ez a hang ugyanis a cseh nyelvben keményíti az előtte álló hangot – amennyiben a magyar nyelvben is használt „j”betűt használta volna, akkor az – a cseh hangtan szerint – lágyította volna az előtte álló mássalhangzót, így megváltozott volna a szó kiejtése. Az így leírt sétálni szót a csehek is ki tudják ejteni, megközelítőleg úgy, mint ahogy azt a magyarok.

Melíšek több olyan szót is használ, amelyeket a magyar nyelvben is ismertek, egy részüket azonban (*žandár* – csendőr, *guláš* – gulyás) cseh helyesírás szerint írja le, mivel ezek létező szavak a cseh nyelvben. A felismerhetően magyar szavak arra engednek következtetni, hogy az internált cseheknek sok fogalmuk nem volt az akkori déli szomszédok nyelvéről. Ez alól kivételt képeznek azok a személyek, akik szlovák területen találkoztak a magyar nyelvvel – ezt azonban külön jelzi a visszaemlékező százados.

Az előforduló szavak a csehek útját mutatja be: így találkozunk katonai, rendészeti szavakkal: *katonáci* – írja, mikor kísérőikről ír,⁷⁹ *ermešter* – amikor a Szlovákiába való kiutasítás során ír vezetőjük rangjáról,⁸⁰ *Besílni maďarul?* – írja a kihallgatásával kapcsolatban.⁸¹ A *katonáci* szó is mutatja, hogy Melíšek nem igazán ismerte a magyar nyelvet, amikor a már eleve többes számban szereplő katonák szót még a cseh többes szám –i ragjával ellátta. Másik csoportot jelentenek azok a szavak, szókapcsolatok, amelyeket itt tartózkodásuk során hallottak, vagy láttak: ezek közé tartozik a *hosu lépěš*,⁸² *Nem, nem, šoha*,⁸³ *čehék*,⁸⁴ *mind’a*⁸⁵ vagy a *vendeglő*.⁸⁶

A helynevek két csoportra oszlanak: Magyarországra beszivárgásuk során a visszacsatolt települések neveit végig szlovák névvel említi. Budapestet a cseh helyesírás szerint írta le, azonban a Ferencváros vasúti megállóhelyről a visszaemlékezőnek a focicsapat jutott az eszébe – mivel korábbról ismerte az egyesületet, és látta is leírva a nevét a csapatnak, ezért ezt

⁷⁸ Melíšek 2008, 44. oldal

⁷⁹ uo., 53. o.

⁸⁰ uo., 53. o.

⁸¹ uo., 35. o.

⁸² uo., 29. o.

⁸³ uo., 32. o.

⁸⁴ uo., 43. o.

⁸⁵ uo., 52. o.

⁸⁶ uo., 55. o.

magyar helyesírás szerint közli.⁸⁷ Salgótarján esetében azonban csak a fent megállapítottak lehetnek ismét igazak. Bár vonattal a kiutasítás során átutaztak a városon, így látnia kellett Melíšeknek is az állomás nevét, valamint visszafelé gyalog is érintette a települést,⁸⁸ mégis a cseh kiejtés szerint írta le a későbbi megyeszékhely nevét *Šalgotarián*-nak.

Melíšek visszaemlékezésében ugyan említi, hogy több magyar dalt is ismertek a Citadellába internáltak, azonban csak egyet nevez meg, ez pedig *Az a szép, az a szép* kezdetű nóta, azonban ezt is valószínűleg hallás után tanulhatták meg, mivel *Aza sép, aza sép*-nek írta le visszaemlékezésében.⁸⁹

Természetesen nemcsak Melíšek visszaemlékezésében lehet olvasni magyar szavakat. Josef Svatoň is megnevezi a csongrádi megyeszékhelyet (*Szegedsk*).⁹⁰ A várost Jiří Pavel pontosan, magyar néven említi meg: *„jsme dostali jízdenky do Szegedu.”*⁹¹ Ezzel kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy a település nevét egyszer sem a cseh és szlovák nyelvben elterjedt Segedín alakban használták. Vilém Dvořák pedig azt is jól megjegyezte, hogy pontosan melyik irányba szeretnék őket kitoloncolni, amikor *Hegešhalom*-nál a határra értek.⁹² A nehezen megjegyezhető magyar településnevekkel meggyúlt a baja a cseheknek, így járt Josef Pochmann is, akit Romániából toloncoltak ki előbb, majd *Kyskuhororóž*-ra szállítottak Magyarországon.⁹³

A budapesti tájékozódással lehettek problémák: Miloslav Kratochvíl-Bitton ugyan tudott magyarul, de a francia konzulátus címét ő sem tudta helyesen elmondani: *Fér* utcát mondott Fő helyett⁹⁴ (jelenleg a Francia Intézet található a volt konzulátus épületében Budán) – a csehek számára gyakran okoz gondot az „ö” hang kiejtése a magyar nyelvben: erre feljebb szintén példa az *ermešter* szó. Ladislav Melíšeknek pedig a házak számozása okozott

⁸⁷ uo., 33. o.

⁸⁸ uo., 55. o.

⁸⁹ uo., 47. o.

⁹⁰ Vosmeková 2012, 39. o.

⁹¹ Jiří Pavel visszaemlékezése: <http://www.pametnaroda.cz/story/pavel-jiri-1922-592>, utolsó hozzáférés: 2012. december 21., 15:00

⁹² Vilém Dvořák visszaemlékezése: <http://www.pametnaroda.cz/story/dvora-k-vile-m-1921-385>, utolsó hozzáférés: 2012. december 21., 14:42

⁹³ Josef Pochmann visszaemlékezése: <http://www.pametnaroda.cz/story/pochman-josef-1921-439>, utolsó hozzáférés: 2012. december 21., 14:47

⁹⁴ Miloslav Kratochvíl-Bitton visszaemlékezése: <http://www.pametnaroda.cz/story/kratochvi-l-bitton-miloslav-1919-235>, utolsó hozzáférés: 2012. december 22., 14:55

problémát, amikor a *Karoi Király* úton kereste a 37-es számú épületet, ahol a kapcsolata lakott.⁹⁵

Mi történt az internáltakkal, miután elhagyták Magyarországot?

A kiutasítás után a korábbi internáltak három lehetőség közül választhattak: visszatérnek a Protektorátusba, maradnak Szlovákiában, esetleg újra megpróbálják az átjutást Magyarországon.⁹⁶ Melíšek néhány társával ismét a magyarországi utat vállalták, és sikerült is a francia konzulátusra eljutniuk, ahonnan hamis papírokkal felszerelve jutottak át Jugoszláviába.⁹⁷ Innentől Melíšek is a Magyarországon túljutott többség által választott útvonal mellett döntött: Görögországon keresztül a Közel-Keletre távozott, majd Szíriában csatlakozott a csehszlovák egységekhez.

A Közel-Keletre távozott csehszlovák személyek később részt vettek Tobruk védelmében, a 11. csehszlovák gyalogos zászlóalj kötelékében. Egységükkel a lengyel Kárpáti hadosztály alárendeltségébe tartoztak. Az 1941. novemberi harcok során főleg az olasz egységekkel kerültek érintkezésbe.⁹⁸ A város ostroma után az egységet átszervezték, és a 200. könnyű légvédelmi ezredként tért vissza a frontra: Melíšek is ebben az egységben szolgált, majd később ejtőernyősként tért vissza Európába: 1944-ben a szlovák nemzeti felkelést segítette egységével.⁹⁹ A visszaemlékező százados esete a különlegesek közé tartozik: a csehszlovák katonák az afrikai harcok után javarészt Angliába kerültek, és az ottani egységekhez lettek átsorolva. Hasonlóan járt Josef Svatoň is, aki Jugoszláviából ugyan a Közel-Keletre távozott, de onnan Franciaországba hajózott, hogy az ottani csehszlovák egység kötelékében vegye fel a harcot.¹⁰⁰ Az 1. csehszlovák gyalogezreddel harcolt 1940 júniusában a német egységek ellen, majd hasonlóan franciaországi bajtársaihoz, Angliába evakuálták. A normandiai partraszállást követően egységével részt vett Dunkerque ostromában.¹⁰¹

A Citadellában fogva tartott csehekről készült névsorban lehet felfedezni Jan Hrubý nevét, akinek sorsa 1941-ben vált el a legtöbb csehszlovák katonáétól, amikor az SOE (Special Operations Executive) szabotázsakciók végrehajtására képezte ki. Hrubý 1942. április 27-én

⁹⁵ Melíšek 2008, 57. o.

⁹⁶ uo., 2. o.

⁹⁷ uo., 58. o.

⁹⁸ Emmert 2008, 28. o.

⁹⁹ Melíšek 2008, 6-7. o.

¹⁰⁰ Vosmeková 2012, 41. o.

¹⁰¹ uo., 48. o.

éjszaka érkezett meg két másik társával a Bioszkóp hadművelet keretén belül a Protektorátusba, hogy szabotázsstevékenységet folytassanak – a terv kudarcba fulladt, Hrubý Prágában csatlakozott a Heydrich elleni merényletet elkövetőkhöz, és velük együtt vesztette életét 1942. június 18-án.¹⁰²

Érdemes még a kiutasításra visszatérni pár szó erejéig. A magyar hatóságok némely esetben meglehetősen hanyagul végezték el az országból való kiutasítás folyamatát. Josef Svatoň-t hivatalosan nem utasították ki Magyarországról, de amikor megérkezése után a fentebb említett módon elfogta, megmutatták neki a legközelebbi szlovák határőrbódét, majd magára hagyták.¹⁰³ Ladislav Melíšek is így járt: ugyan útnak indították csoportját Szlovákia felé, de azt már a magyar hatóságok nem ellenőrizték, hogy meg is érkeztek-e oda, így sikerült nekik is visszatérniük Magyarországra.¹⁰⁴ Több cseh internált is hasonlóan járt: elsőre kiutasították az országból őket, de második próbálkozásra már gyakran gond nélkül eljutottak a francia konzulátusig – valószínűsíthető, hogy ekkor már elég tapasztalattal rendelkeztek Magyarországról.

Összegzés

A visszaemlékezések alapján megállapítható, hogy hazánkban a csehek igencsak nehezen boldogultak, ügyüket nem segítette az, hogy Magyarországon gyakran nem tudtak tájékozódni, eligazodni a magyar nyelv ismeretének hiányában. Emellett, és talán ez a fő szempont, a magyarok hozzáállása a csehek ügyéhez sem segítette az internáltakat, hogy könnyebben érhessék el céljukat: a franciaországi vagy palesztinai cseh alakulatokhoz való csatlakozást – ez ellentétben áll a lengyeleknek nyújtott támogatással. Így az sem csoda, hogy cseh visszaemlékezésekben a magyarok egy megbízhatatlan népként vannak ábrázolva, akik német kérésre, mindenféle ellenkezés nélkül internálják, majd kitoloncolják őket az országból – ez ellentétben áll a lengyel visszaemlékezők pozitív Magyarország képével.

A csehek egyoldalú vádjai a magyarok felé magyarázhatóak rossz helyzetükkel, melyről tehetett a magyar kormányzat, de túlzás azt állítani, hogy mindenáron a küldő állam felé toloncolták volna ki a foglyokat. Nagy német nyomás egyaránt helyezkedett a magyar vezetésre a lengyel és cseh menekültek miatt: utóbbiakat inkább feláldozhatóaknak tartották,

¹⁰² MacDonald 1998, 212. o.

¹⁰³ Vosmeková 2012, 38. o.

¹⁰⁴ Melíšek 2008, 53. o.

de végül 1940 tavaszán inkább megszabadultak tőlük: a csehek által óhajtott irányba, Jugoszlávia felé.

A korábban említett hazai kutatások igencsak gyerekcipőben járnak a témát illetően, így mindenképpen fontos lenne más szempontok (hazai vezetők, civilek, újságok hozzáállása) alapján is vizsgálatot folytatni a cseh internáltakkal kapcsolatban, mivel az itt ismertetett szempontok csak a jéghegy csúcsai, amelyek csak bepillantást nyújtanak a témába.

Bibliográfia

A Magyar Országos Levéltár külügyminisztériumi iratai (K63)

A Harvard Egyetem Könyvtárának digitalizált állományai: Robert C. Dexter iratai – az Unitharian Service Committee vezérigazgatója – elérhetőek az alábbi webhelyen: <http://oasis.lib.harvard.edu/oasis/deliver/~div16185>, utolsó hozzáférés: 2012. december 11., 23:46

A Paměť národa (Nemzet emlékezete): <http://www.pametnaroda.cz> oldalon található visszaemlékezések: Leopold Fiala, Miloslav Kratochvil-Bitton, Karel Maháček, Jiří Pavel, Josef Pochmann, Antonín Spaček

Antoniewicz, Zdzisław: Magyarországi emlékek 1939 őszéről, In: Lengyel katonai menekülttábor Magyarországon 1939-1940, A Makói Múzeum füzetek 99., Makó, 2003

Biegański, Witold: Lengyel háborús menekültek Magyarországon a II. világháború éveiben, In: Tanulmányok a magyarországi lengyel emigráció történetéből 1939-1945, szerk.: Lagzi István, Lengyel Tájékoztató és Kulturális Központ, Budapest-Szeged, 1979

Brod, Toman: Tobrucké krysy, Naše vojsko, Prága, 2008

Demetz, Peter: Praha ohrožená 1939-1945, Mladá fronta, Prága, 2010

Emmert, František: Češi u Tobruku, Nakladatelství Vyšehrad, Prága, 2008

Lagzi István: Adatok az egri lengyel katonai tiszti tábor történetéhez (1939-1945), In: Az Egri Múzeum évkönyve XV., Eger, 1977

MacDonald, Callum: The Killing of Reinhard Heydrich, Da Capo Press, New York, 1998

Melíšek, Ladislav: U Tobruku, Městské kulturní středisko, Veselí nad Moravou, 2008

Mücke, Pavel, „I Siegfried cítí zimu a vši...” aneb Obrazy spojenců a nepřátel v paměti vojáků druhého čs. zahraničního odboje, Theatrum historiae 5, Pardubice, 2009

Palotás Emil: Kelet-Európa története a 20. század első felében, Osiris Kiadó, Budapest, 2003

Vosmeková, Jitka: We were besieging Dunkerque- Members of the Czechoslovak Independent Armoured Brigade in fights during the Second World War (szakdolgozat), Masaryk Egyetem, Brunn, 2012

Melléklet

A Citadellába internált csehek csoportképe a magyar őrséggel, 1940. március 15.

(forrás: Melíšek 2008, 63. o.)

Csehszlovák katonák kiképzés közben, Palesztinában (forrás: Emmert 2008, 31. o)

Személyek képeinek forrásai:

Antonín Spaček, Leopold Fiala, Jiří Pavel: www.pametnaroda.cz

Bruno Sklenovský: <http://www.acr.army.cz>

Ladislav Melíšek: Melíšek 2008, 158. o.

Antonín Spaček (1917-2007)

Leopold Fiala (1917)

Jiří Pavel (1922-)

Bruno Sklenovský (1893-1957)

Ladislav Melíšek (1912-1987)